

Názory Karla Sabiny na národní minulost v kontextu  
českého historického myšlení 19. století

Petr Čornej

Není pochyb o tom, že historismus sehrál významnou roli v procesu českého národního obrození i v politickém sebeuvědomování národa v průběhu 19. století. Ostatně je známo, že historií si národ zdůvodňuje vlastní přítomnost a de facto i existenci. Bylo přirozené, že se názory na naši minulost během minulého věku vyvíjely, měnily a byly modifikovány nejen podle výsledků vědeckého bádání, nýbrž i ~~naxxxkx~~ základě politické situace a konečně i podle subjektivních pohledů jednotlivých vědeckých osobností a veřejných činitelů. Vzhledem k tomu, že se Karel Sabina jako politik, publicista i spisovatel stojící na samé levici národního hnutí podílel na utváření veřejného mínění, přičemž využíval i argumentů historických, musíme se jeho názory na českou minulost zabývat.

K problému Sabinovy rané prózy historické / zabývá se jí zde dr. Křivánek / uvedu alespoň několik poznámek. Milan Zítka ve své pozoruhodné disertační práci, jejíž výtah nedávno uveřejnil, rozebral vztah zajímavých českých vlasteneckých kruhů k národní minulosti.<sup>1/</sup> Analýzou 173 historických povídek a popularizujících historických článků opublikovaných ve 42 časopisech a 2 almanaších vycházejících v letech 1830-1848 přesvědčivě dokázal, že největší oblibě obrozených autorů se těšilo období vlády posledních Přemyslovců /léta 1197-1306/, dále raný feudalismus a na třetím místě postavy Václava IV. a Rudolfa II. Pro vysvětlení tohoto jevu nemusíme chodit daleko. Obrozené spisovatele lákalo období rozkvětu českého státu, vláda panovníků, které považovali za české a národní /typickým příkladem je Přemysl Otakar II./

i jejich dramatické a romantické osudy. Romantismus nalézal hojně látky i v období raného feudalismu, kde se navíc fabulačním schopnostem spisovatelů nekladly překážky v podobě vědeckého zkoumání této epochy. Zájem o osoby Václava IV. a Rudolfa II. byl ~~XXX~~ vyvolán atmosférou záhady a tajemství obestírající tyto panovníky. Poměrně málo pozornosti se soustředilo na epochu husitskou. "avíc se příspěvky věnované husitské tematice vyznačují naprostým nepochopením popisované doby, nemluvě už o hlubším porozumění husitským idejím. "éta 1648-1820 se velké oblibě předbřeznových vlastenců přirozeně netěšila, stejně jako období vlády Karla IV!<sup>2/</sup>

Akcentování období posledních Přemyslovců svědčí o důrazu, jaký kladli obrozenci na národní moment, neboť v Přemyslovcích viděli především české panovníky. Ani neporozumění husitství se nelze divit. Hlavní~~xx~~ prameny, z nichž spisovatelé čerpali, tvořily převážně stále ještě starší práce katolicky orientované, nezřídka i Hájkova kronika či Beckovský. Ke svému velkolepému obrazu husitství sbíral Palacký teprve materiál a Tomkovy Děje země české s prvním soustavnějším a modernějším vylíčením husitské revoluce vyšly až v roce 1843.<sup>2/</sup>

Narozdíl od většiny spisovatelů předbřeznového období, kteří se nemohli rozhodnout pro jednoznačně kladné ocenění husitství, našla tato etapa českých dějin porozumění v kruzích radikální demokracie, s níž byl spjat i Karel Sabina. Sabinův interes lze sledovat dobře v jeho Obrazech ze 14. a 15. věku,<sup>3/</sup> jimiž vlastně zpracovával stejné období jako Mácha v Křivokladu. Sympatie s rodící<sup>l</sup>m se husitstvím můžeme vystopovat na Sabinově pojetí mladého Jana Žižky.

V roce 1846 vydal Sabina nákladem Emanuela Arnolda životopis Husův a dokonce se pokusil o sepsání operního libreta Žižka. Hlavní zájem vzbudila však husitská problematika u revolučních demokratů v dramatických událostech revolučního roku 1848-1849. Sabina, vedle Emanuela Arnolda a Josefa Václava Friče, hlavní představitel radikálně demokratického proudu české politiky, se přihlásil k husitské tradici vydáváním sborníku životopisů Tábor, jiskry časové.<sup>4/</sup> V revolučním roce vydal také Emanuel Arnold Děje husitů.<sup>5/</sup>

Jaký byl pohled radikálních demokratů na husitství? Musíme hned předeslat, že husitskou revoluci oceňovali naprosto kladně, že však jejich chápání husitství mělo jistě velmi daleko k historické realitě. Historie totiž radikálním demokratům sloužila hlavně jako argument k jejich politickým cílům. Tím si vysvětlíme místy naprostou neznalost věci ve spisu Arnoldově i náilné aktualizace Sabinovy. Přestože se Arnold i Sabina snažili chápat husitství sociálně, nevyhnuli se bojovému nacionalismu ostrého protiněmeckého ražení. Jistě pěkný důkaz toho, jak byly i levicově smýšlející ~~KXX~~ české politické kruhy determinovány žhavými národnostními otázkami a spory. Uvádím zde jako doklad citát z Arnoldovy práce: "Podáváme zde krajanům našim malý obrázek takové doby, kdy mračna nad českou zemí ze všech stran se shrnovala-až povstala bouře, kdy národ český jakoby ze sna procitl, protřel sobě zrak, a spatřiv, že svrchovaný již čas, Němcům vetřelým, kteří meze práv hostinských překračovali a pánovitě sobě v zemi počínali, na odpor se postaviti a jedním rázem se zprostiti pout cizích, jako raněný lev na lupiče své se vyřítit".<sup>5/</sup>

Vedle zdůraznění třídních vazeb v husitství využívali radikální demokraté analogie husitské revoluce s událostmi roku osmačtyřicátého. Tak Arnold srovnával husitské cepníky s rolníky poloviny 19. století a posledně jmenované vyzýval, pochopitelně marně a naivně, k revolučnímu vystoupení.<sup>6/</sup> Sabina zase brojil proti rezignaci po porážce pražského červnového povstání slovy: "Ani vzpomínka na Lipany nás neodstraší." A v čele českého národního hnutí postrádal osobnosti typu Husa, Žižky i Prokopa Holého.<sup>7/</sup>

Celkově lze shrnout, že radikální demokraté nejvíce ze všech politických proudů českého hnutí vyzdvihli husitství a to v době, kdy naše moderní historiografie učinila první kroky k poznání této epochy. Na druhé straně se v přístupu k husitství projevila u Sabiny i Arnolda názorová nejasnost, neboť násilná aktualizace je vedla k ahistorickým výkladům. Správně nepochopili ani národnostní a sociální problematiku husitské revoluce. Chci jen poznamenat, že Havlíček, když podával ve Slovanu životopis Husův, opřel~~se~~ se o Tomkovy Dějiny univerzity pražské,<sup>8/</sup> zatímco Sabina a Arnold těžili i z podání Hájkovy kroniky.

Mnohem pregnantněji než v letech 1848-1849 se Sabina vyjádřil k českým dějinám ve svém obsáhlém díle Dějepis literatury československé staré a střední doby, jež vycházelo v letech 1860-1866.<sup>9/</sup> Přestože jde o práci kompilačního rázu, která na mnoha místech prozrazuje autorův chvat, je pro nás zajímavá především z toho hlediska, že obsahuje na několika místech Sabinovo vlastní pojetí české historie, pojetí daleko propracovanější než v roce 1848. Tato skutečnost byla jistě dána tím, že již Sabina měl k dispozici větší část Palackého

Dějiny. Sabina však na nich nebyl jednostranně závislý.

Pro historika je zajímavé, že Sabina chápe dějiny společnosti jako trvalý proces, v němž si lidstvo uvědomuje svou hodnotu, svá práva, emancipuje se od tyranie a kráčí k věku svobody. Přestože vidí a podtrhuje sociální rozpory, zastává Sabina víceméně osvícenské stanovisko, že svět bude zbaven společenských protikladů, až se podaří v myslích lidu nahradit staré představy svobodnýmyslnými názory.

Jaké tedy byly v šedesátých letech Sabinovy představy o' české minulosti? V souladu s dobovým romantickým pojetím si i on idealizoval slovanský dávnověk. Mnohem zajímavější je však jeho pojetí 12. a 13. století, které faktograficky stojí na Palackého Dějinách a Tomkově Dějepisu města Prahy. Uvedli jsme, že v předbřeznové literatuře bylo toto období vyzdvižováno jako vrchol rozkvětu českého státu. Sabina však zdůrazňuje především národnostní důsledky politiky posledních Přemyslovců. "Politické omyly některých Přemyslovců valně přispívaly k zesílení cizích živlů v Čechách a k zanedbání duchových zájmů národních a pokud pravda jest, že osudy národů na politice spoléhají, tudíž i vysvětliti se dá bídný stav vlasti naší po vymření Přemyslovců, kdežto resultáty nevhodných výsledků s nebezpečnou prudkostí vypučely." 10/

Nenaležla-li ani doba Karla IV. zájem předbřeznových obrozenců, je u Sabiny opět zřetelný posun. Karla IV., jehož 600. výročí úmrtí vzpomíná letos celý kulturní svět, cení zejména pro jeho národní politiku. Vyzdvižení Karlovy politické moudrosti ostře kontrastuje s výhradami vůči posledním Přemyslovcům, v jejichž hodnocení Sabina kolísá od kladného k zápornému pólu. Sabina ale nevidí na Karlově

vládě jen samý jas. Snaží se dobrat i ke kořenům sociálních poměrů

Karlovy doby: "Mělať ale tato lesklá stránka i hrubý svůj rub, o kterém spisovatelé starší<sup>1</sup> se jen málo zmiňují, kteréhož se ale z rozličných okolností a různých naznačení snadno domyslit lze jest...

Že však s lidem poddaným se as vlídně nenakládalo, vysvítá i z toho, že Karel potřebu uznal zvláště se zmíniti o šetrnosti k poddaným."

Příčiny husitství spatřoval tedy Sabina již v době Karlově. Akceptování sociálního faktoru ale nikterak neznamenal, že by Sabina upustil od národnostního momentu. Celé husitské hnutí chápe pluralisticky jako hnutí sociální, národnostní i náboženské. V duchu své dějinné koncepce však husitství pojímá především jako součást cesty lidstva ke svobodě a demokracii: "Pravda jest, že duchovní ruch, který na počátku X 15. století v Čechách nastal, základy své měl v otázkách náboženských, ale taktéž pravda jest, že<sup>2</sup> otázky národní se hned z počátku k nim přidaly, a že boj pro kalich<sup>3</sup> byl bojem pro svobodu vůbec." 11/

U Husova učení zdůrazňuje Sabina jeho sociální náplň, a le o této velké postavě píše též, že "...jeho mysl nepřipouštěla také nijaký výstřední náhled politický, a jakož v teologii se času svému vstříc patrně co progresivista jeví, neboť na navracování se k původnějšímu řádu jest pokrok v církvi, takž v politickém ohledu, ač jen málokdy o občanských poměrech přímo světských se zmiňuje, zdá se, že byl konzervativní." 12/

Sabina tak v charakteristice Husa vystihl to, čím se zabývalo až naše nejnovější dějepisectví, ~~xxx~~ totiž že nejbližší spolupracovníci Husovi /Jakoubek ze Stříbra, Křišťan z Prachatic, Petr z Mladoňovic/se

dostávali po výbuchu revoluce čím dále tím více doprava, a že Hus, kdyby žil, byl by mnohem více ideologem měšťanstva a revoluční šlechty než selskoplebejského křídla husitství.<sup>13/</sup>

Sabina uznává, že mezi husitskými stranami ~~KX~~ měla nejvíce stoupců husitská pravice a střed, avšak nejkrásnější výplod revoluce vidí v táborech, kteří "mladickým vzletem duševním přestoupili meze názorů časových připravující takto dobu zcela novou..."<sup>14/</sup> Jejich porážka spojenými silami husitské pravice a katolické menšiny je mu i porážkou české demokracie, jež definitivně zahynula na Bílé hoře.

Výkladem poděbradské a jagellonské epochy prakticky končí i Sabinův Dějepis literatury československé, neboť pasáž věnovaná "zlaté době českého písennictví v 16. století nese ~~XEOPY~~ stopy chvatu a povrchnosti.

Můžeme tedy výklad o historických názorech Sabinových shrnout. Od roku 1844 do šedesátých let učinil Sabina ve svém pojetí národní minulosti značný pokrok. Násilnou aktualizací sloužící politickým cílům nahradil koncepcí promyšlenější, kterou reagoval na Palackého Dějiny. Přestože si Palackého cenil pro ~~je~~ho filozofického myšlení i jednotu politického a historického díla, bylo jeho pojetí dějin zdůrazňující sociální moment a právo lidu na šťastný život rozdílné od liberální koncepce Palackého. Tyto názorové rozdíly se projeví v hodnocení husitství, v němž Palacký nepostihl do důsledku význam sociálního radikalismu táborů. Ale i tu je třeba říci, že Sabina se zase nezbavil idealizujícího pojetí revoluce, které prozrazuje jeho romantické počátky. Palackého dějinná koncepce stojí ovšem nepoměrně výše.

Jakkoliv byl silný Sabinův cit pro sociální otázky, nezbavil se

nikdy zdůrazňování národnostní problematiky, jež byla alfou a omegou české politiky, vědy i kultury až do zrodu samostatného Československa.

Je proto třeba Sabinu považovat nikoliv za mluvčího nastupujícího dělnictva, nýbrž <sup>za</sup> ~~jak~~ člověka, který vyrostl v období vrcholícího národného obrození a byl jím po celý život determinován. I když Sabinovo historické dílo je antikvováno, můžeme na něm demonstrovat akt plodného střetávání názorů v době, v níž byly položeny základy moderní české historiografie. 15/



Poznámky

- 1/ M. Zítko, Obraz české minulosti v kulturních časopisech doby před-  
březnové, AUC 1976, Philosophica et historica 5, Praha 1976, s.15-43.
- 2/ Tamtéž, s.18-19.
- 3/ K. Sabina, Obrazy ze 14. a 15. věku, Praha 1844.
- 4/ Tábor, jiskry časové, Praha 1849.
- 5/ E. Arnold, Děje husitů, in: Čeští radikální demokraté, Praha 1953, s.139.
- 6/ Tamtéž, s.141.
- 7/ In: K. Sabina, Sociální studie, Praha 1950, s.70.
- 8/ V. V. Tomek, Děje univerzity pražské, Praha 1849.
- 9/ K tomu J. Štěpánková, Sabina jako literární historik, Česká literatura  
5, 1957, s. 185-199. Zajímavé postřehy. též u J. Jakubce, Dějiny li-  
teratury české II, Praha 1934, s.998-999.
- 10/ K. Sabina, Dějepis literatury československé staré a střední doby,  
Praha 1866, s.274.
- 11/ Tamtéž, s.424.
- 12/ Tamtéž, s.488.
- 13/ Viz doslov F. Šmahela k jeho knize Jeroným Pražský, Praha 1966.
- 14/ K. Sabina, Dějepis, s.546.
- 15/ F. Kutnar, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví I,  
Praha 1973, s.238.